

تحقیقات حقوقی آزاد، سال پنجم، شماره ی هجدهم، زمستان ۱۳۹۱ از صفحه ۱۳۹ تا ۱۷۱

سیمای پیشگیرانه کنوانسیون جهانی علیه فساد و قانون اساسی ایران

سید محمد هاشمی* مریم سرمست**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۰۸/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۰۹/۲۵

چکیده

کنوانسیون جهانی مبارزه علیه فساد به عنوان اولین سند معتبر بین المللی و دارای ضمانت اجرا درخصوص پیشگیری ازفساد، گامی بلنددر جهت نیل به حقوق و آزادیهای بنیادین بشری تلقی می شود. حقوق و اصولی که در متن این سند از سوی تدوین کنندگان مورد تاکید قرار گرفته؛ آرمان بزرگ همه طرفداران حقوق بشر و همه خردمندانی است که از پیامدهای تلخ فساد در ابعادمختلف زندگی بشرآگاهی دارند. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان یک سندعالی درحقوق داخلی برخوردارازاصولی برای پیشگیری یامقابله بافسادمی باشدو اگرچه به طورمستقیم به این موضوع نپرداخته واصل خاصی رابه این مقوله اختصاص نداده است اما در فصول چهارده گانه، باتقریر اصولی که به صورت عام حقوق همه افرادملت رامورد توجه قرارداده وبنای جامعه راتوام باتضمین آزادی های مختلف وباتکیه براصول شناخته شده حقوقی تضمین نموده؛ همانابه نوعی مبین عنایت به پیشگیری ازفسادوروشن بینی مقنن جمهوری اسلامی دریاب اهمیت ایجادنظام حکومتی سالم می باشد. بدون شک هر دوسند کنوانسیون جهانی علیه فسادوقانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دربردارنده اصول، سیاستهاوراهکارهایی هستند که بااین گونه مطالعات زمینه سازی بهینه برای توجه به مفادآن ها و بالاخره اجرایی شدن آنها فراهم می شود.

واژگان کلیدی: فساد، کنوانسیون، قانون اساسی، اصول، پیشگیری

*استاد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران..

**دانشجوی دوره دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

مقدمه

از ابتکارات مهم سازمان ملل متحد می‌توان به «کنوانسیون مبارزه با فساد» که از طرف دفتر پیشگیری از جرم و مواد مخدر سازمان ملل متحد (UNODC^۱) تدوین گردیده؛ اشاره کرد. کنوانسیون با حضور اعضای برجسته UNODC تصمیم گیران و رهبران سیاسی و اقتصادی جهان برای یافتن راهکارهای عملی پیشگیری از فساد و مقابله با آن تشکیل شد و با استناد به اینکه حصول توافقی در قالبهای مختلف از قبیل قرارداد، پیمان، پروتکل و غیره یکی از راههای شناخته شده به منظور همکاریهای بین المللی می‌باشد و با توجه به اینکه مفهوم عملی مناسبات بهینه دولتها در قالب کنوانسیون ها تجسم می‌یابد، اقدام به تدوین یک کنوانسیون جهانی علیه فساد نمودند؛ این کنوانسیون به نام ((کنوانسیون مریدا^۲)) نیز خوانده می‌شود.

کنوانسیون یاد شده در ۲۹ سپتامبر سال ۲۰۰۳ برابر با ۱۳۸۲/۷/۷ در مریدا مکزیک به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید و پس از آن برای امضای دولتها مفتوح بود و بالاخره مورد استقبال اکثریت دولتها قرار گرفت.

تشکیل اجلاسیه ی سازمان ملل علیه فساد و تصویب سند مریدانقطه ی عطفی در توسعه ی توافقات بین المللی در این مورد بود. انعقاد این کنوانسیون، یک دستاورد شایان توجه در تلاش‌های بین المللی صورت گرفته هم برای پیشگیری و هم مبارزه با فساد می‌باشد.

«مریدا» نخستین توافق بین المللی است که بیش از ۴۰ هیات در ابتدا و تا به امروز بیش از ۱۶۰ کشور و هیات را جلب نموده و اولین سند قابل اجرای بین المللی است که منحصرأً به فساد پرداخته و با روشن بینی، رویکرد پیشگیرانه را نیز در یک فصل^۳ مجزا مطرح نموده است.

کنوانسیون مذکور اگر چه اصول تعیین شده، شامل اهمیت قایل شدن برای همکاری های بین المللی را مهم می‌داند اما اصول منطقه ای هم که از سوی کشورها یا مناطقی با طرز فکر مشابه برای پیشگیری یا مقابله با پدیده شوم فساد اتخاذ شده اند، مورد تایید دانسته می‌شوند و حاکمیت داخلی کشورها نیز مورد احترام قرار گرفته است. در حال حاضر اغلب دولت ها از این کنوانسیون استقبال کرده و به آن پیوسته اند و برای عملی کردن هر چه بهتر اهداف آن و تسهیل در اخذ کمک های فنی، پیگیری های لازم را به عمل می‌آورند. همچنین ترشوه نیز به عنوان یکی از مظاهر بارز فساد در این سند مورد توجه قرار گرفته و کشورهای جهان باید همکاری نزدیک خود را با اجلاس ضد رشوه خواری وابسته به کنوانسیون مبارزه با فساد و شیوه های کنترل آن ادامه دهند و اراده سیاسی خود را از طریق مجری نمودن قوانینی که رشوه خواری را ممنوع اعلام می‌کند؛ به منصفه ی ظهور بگذارند.

اولین اجلاس ضد فساد با هدف اجرای مؤثر مفاد کنوانسیون برای مقابله با فساد و ارتقای همکاریهای بین المللی در زمینه مبارزه و پیشگیری از فساد در سال ۲۰۰۵ در کشور چین تشکیل شد.^۴ و از آن سال به بعد همه ساله نشست

^۱. United Nation Organization Development Countries.

^۲. مریدا نام شهری در کشور مکزیک می‌باشد که محل نشست سران کشورها برای انعقاد معاهده جهانی علیه فساد بود.

^۱. فصل دوم از کنوانسیون مریدا مربوط به «اقدامات پیشگیرانه» می‌باشد.

^۲. در نشست سال ۲۰۰۵ معاون سیاسی و قضایی سازمان بازرسی کل کشور به نمایندگی از جمهوری اسلامی ایران در این اجلاس شرکت و سازمان بازرسی کل کشور جمهوری اسلامی ایران به عضویت تشکیلاتی این اجلاس نیز درآمد.

های جهانی را برگزار می‌نماید به علاوه سازمان ملل در یک اقدام نمادین روز ۹ دسامبر را روز جهانی مبارزه با فساد اعلام نموده است.

کنوانسیون مبارزه با فساد از جمله معاهدات سازمان ملل متحد است که در متن آن به ضمانت اجرا علیه متخلفین توجه نشان داده شده است و حاصل خرد جمعی شمار زیادی از مسئولان و سیاستمداران می‌باشد. در این کنوانسیون سه ویژگی اساسی مورد توجه قرار گرفته است:

اول: همه دولت‌خواهان جدیتر گرفتن پدیده فساد و اتخاذ قوانینی مناسب برای پیشگیری و مقابله با آنها هستند.
دوم: دست کم برای کشورهای در حال توسعه این نکته به خوبی آشکار شده است که فساد به ویژه در جنبه اداری موضوعی استنظام‌مند که برخورد همه جانبه ایرانی طلبد.

تمامی فعالیت‌ها و عملکردهای عمومی و دولتی باید شفاف باشند؛ به خصوص اینکه دولت‌های نیازمند ساز و کارهایی هستند که ضامن شفافیت و مسئولیت‌پذیری در چارچوب دولت باشد؛ از جمله یک رویه شفاف و بی‌ابهام برای تامین کالاها و خدمات عمومی که در آن مأموران دولتی از قدرت اعمال نظر اندکی برخوردار باشند.

سوم: روی این نکته توافق وجود دارد که عمل جمعی جامعه بین‌المللی می‌تواند نتایج ملموسی به بار آورد. آگاهی به این امر، دولت‌ها را به همکاری با یکدیگر در مبارزه با فساد از طریق تبادل اطلاعات در خصوص متهمان و فراهم آوردن امکان استرداد آنان ترغیب کرده است.

کنوانسیون از ۱۴ دسامبر ۲۰۰۵ میلادی برابر با ۱۳۸۳/۹/۲۳ لازم‌الاجراء شد. این کنوانسیون از یک مقدمه و ۷۱ ماده تشکیل شده است.

این کنوانسیون در تاریخ ۱۳۸۵/۳/۲۱ پس از تصویب مجلس شورای اسلامی از سوی جمهوری اسلامی ایران امضا و در تاریخ ۱۳۸۷/۷/۲۰ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام نیز موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد و سرانجام ایران به آن ملحق شد.

در این مطالعه آنچه مد نظر این مقاله قرار گرفته است مجموعه‌ای از اصول اساسی و ابتدایی پیشگیرانه است که در عین بدیهی بودن از الزامات می‌باشند و با مهار فساد زمینه ساز ارتقای دموکراسی، حقوق بشر، امنیت، پیشرفت اقتصادی، پویایی فرهنگی، حاکمیت قانون و ... می‌شود و هر قانون اساسی نیز بدون اشارت به این اصول ناقص است؛ لذا از آنجا که یکی از منابع جدی و مورد اعتنای حوزه حقوق داخلی در اقدام علیه فساد، قانون اساسی هر کشور می‌باشد؛ با وجودی که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به موضوع فساد به طور مستقیم نپرداخته است و از طرفی در زمان تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، کنوانسیون مبارزه با فساد تدوین نشده بود اما اصولی که در قانون اساسی ایران به صورت عام به حقوق بنیادین بشری پرداخته است به صورت کلی شامل فساد و پیشگیری از آن و حتی مقابله با آن هم می‌شود. این مهم را در ادامه از طریق مقایسه اصول و حقوق مندرج در کنوانسیون و قانون اساسی ایران اثبات خواهیم کرد.

این مقاله در دو قسمت بر اساس متن کنوانسیون جهانی علیه فساد و اصول قانون اساسی تنظیم شده و در پایان نتیجه‌گیری ذکر شده است.

اقدامات پیشگیرانه کنوانسیون مریدا

محتویات سند مریدا در یک مقدمه، هشت فصل و ۷۱ ماده تدوین شده است. مقدمه کنوانسیون مریدا با هوشمندی و آگاهی از پیامدهای فساد در ابعاد مختلف مانند تهدید نسبت به ثبات و امنیت جوامع که به سنتها و ارزشهای دموکراسی، ارزشهای اخلاقی و عدالت لطمه می‌زند و توسعه پایدار و حاکمیت قانون را به خطر می‌اندازد؛ نوشته شده است. اعضای کنوانسیون معتقدند؛ فساد یک موضوع داخلی نیست بلکه پدیده‌ای فراملی است که بر تمامی جوامع و اقتصادها تاثیر می‌گذارد و همکاری بین المللی جهت پیشگیری یا کنترل آن اهمیت دارد و برای همکاری موثر نگرش جامع نگر و چند زمینه‌ای جهت جلوگیری و مبارزه با فساد ضروری می‌باشد. همچنین در مقدمه با اذعان به این موضوع که پیشگیری و ریشه کنی فساد مسئولیت تمامی کشورهاست و آنها باید با یکدیگر و با حمایت و دخالت افراد و گروههای خارج از بخش دولتی مثل جامعه مدنی، سازمانهای غیردولتی و سازمانهای جامعه مدار همکاری کنند؛ تاکید شده است.^۵

اصول مدیریت مناسب امور عمومی و اموال دولتی، عدالت، مسئولیت و برابری در برابر قانون و ضرورت حفاظت از یکپارچگی و شکوفا کردن فرهنگ پیشگیری از فساد، نکات برجسته دیگری هستند که در مقدمه کنوانسیون به آنها اشاره شده است.

راهکارهای پیشگیرانه سند مریدا به تفصیل در فصل دوم از ماده ۵ الی ۱۴ و تحت عنوان اقدامات پیشگیرانه با عناوین زیر درج شده است.

ماده ۵	سیاستها و اقدامات پیشگیری از فساد	ماده ۱۰	گزارش دهی
ماده ۶	نهادهای مسئول پیشگیری از فساد	ماده ۱۱	تدابیر قوه قضاییه و واحدهای دادستانی
ماده ۷	بخش دولتی	ماده ۱۲	بخش خصوصی
ماده ۸	ضوابط مربوط به رفتار مقامات دولتی	ماده ۱۳	مشارکت جامعه
ماده ۹	کارپردازی و مدیریت منابع مالی دولتی	ماده ۱۴	اقدامات جهت پیش گیری از پولشویی

پیشگیری در مواد فصل دوم کنوانسیون مخصوصاً ماده پنجم کاملاً مبتنی بر اصول شناخته شده حقوقی از قبیل حاکمیت قانون، مشارکت عمومی، شفافیت و مسئولیت پذیری می‌باشد.^۶

این متن حقوقی با محور قراردادن ارزش های واقعی و بنیادین جامعه بین المللی به شایستگی و با مد نظر قرار دادن تفاوت های کشورهای در ابعاد مختلف به نحوی نگاشته شده که اولاً شائبه دخالت در قوانین داخلی و حاکمیت کشورها از آن استنباط نشود. ثانیاً اقدامات دوجانبه و منطقه ای پیشین را به رسمیت شناخته و همین اعتدال در نگارش موجب شده اولین پیمان در زمینه مقابله با فساد باشد که اکثریت قریب به اتفاق کشورها به عضویت آن درآمده اند. ظرافت این اعتدال آنجاست که مشاهده می‌شود در هیچ کجا از اصول شناخته شده تخطی نشده و همه دولتها را برای جلوگیری یا مبارزه با فساد دارای مسئولیت می‌شناسد و در متن هر ماده به شفافیت اصول شناخته

۱. دیباچه کنوانسیون جهانی مبارزه علیه فساد، ۲۰۰۳

۲. بند ۱ از ماده ۵ فصل دوم کنوانسیون جهانی مبارزه علیه فساد ۲۰۰۳

شده حقوقی برای جلوگیری از فساد و راهنمایی کشورهای عضو تدوین و مورد تاکید قرار گرفته بنابراین شایسته است اهم اصول و راهکارهای پیشگیرانه مندرج در این کنوانسیون را بشناسیم.

اهم سیاستها و اصول پیشگیرانه

سیاستها و اصول مندرج در سند مریدا نقطه آغاز درک و تفسیر اقدامات پیشگیرانه از فساد است که بر اساس آنها ما می‌توانیم در صورت بروز فساد لزوم مقابله با آن را استنباط کنیم و برای اقدامات عملی در برابر فساد یک خط مشی مطمئن را ترسیم می‌نمایند. مهمترین سیاستها و اصول را در ده بند آتی با تکیه به مواد فصل دوم سند مریدا تحت عنوان «اقدامات پیشگیرانه» معرفی می‌کنیم.

۱- توسعه اصول بنیادین:

اولین ماده از فصل دوم یعنی ماده ۵ تحت عنوان «سیاستها و اقدامات پیشگیری از فساد» خوانده می‌شود و در طی چهار بند مجزا سیاستهای موثر و ضد فساد را برای اعضا تبیین می‌کند.

در بند اول از ماده پنجم اصول حاکمیت قانون، مشارکت عمومی، مدیریت مناسب امور عمومی و اموال دولتی، فقدان تبعیض و نابرابری، علنی بودن و شفافیت، مسئولیت پذیری و پاسخگویی مطرح می‌شود: ((هر کشور عضو طبق اصول اساسی خود، سیاستهای موثر و هماهنگ ضد فساد را که مشارکت جامعه را ارتقا می‌دهد و اصول حاکمیت قانون، مدیریت مناسب امور عمومی و اموال دولتی، یکپارچگی، شفافیت و مسئولیت پذیری را منعکس میکند، توسعه داده و اجرا خواهد کرد))

بند دوم از ماده پنجم به اصل تشویق و ترغیب توجه دارد: ((هر کشور عضو تلاش خواهد نمود تا اقدامات موثری را با هدف پیشگیری از فساد به عمل آورده و آنها را ترغیب کند.))

بند سوم از ماده پنجم سنجش و ارزیابی را مورد عنایت قرار می‌دهد: ((هر کشور عضو تلاش خواهد نمود، به صورت متناوب اسناد قانونی مربوط و اقدامات اداری را از نظر تعیین کفایت آنها برای پیشگیری و مبارزه با فساد ارزیابی نماید.)) بدون تردید تدوین و اجرای هر سیاستگذاری بدون توجه به اصل ارزیابی، عقیم و بی نتیجه خواهد بود.

بند چهارم نیز بسیار ضروری بوده و به جا تدوین شده است، این بند بر لزوم همکاریهای بین المللی بین اعضا تاکید دارد. بدون شک همکاری بین المللی از مولفه های مهم در پیشگیری از فساد است زیرا ماهیت بعضی اقدامات فسادآلود از قبیل پولشویی و غیره به نحوی است که یک کشور از عهده مقابله با آن بر نمی‌آید و همکاریهای چند جانبه و حتی جهانی را می‌طلبد.

۲- نهادهای مسئول پیشگیری از فساد :

ماده ششم از کنوانسیون مریدا تحت عنوان نهاد یا نهادهای مسئول پیشگیری از فساد نامگذاری شده است. این ماده ضمن تعیین متولی و ایجاد نهادهایی برای جلوگیری از فساد، روشهای لازم را نیز در دو بند به شرح زیر پیشنهاد می‌کند و بر موارد اطلاع رسانی، آگاهی و نظارت و هماهنگی در اجرای سیاستهای پیشنهادی تاکید می‌نماید:

الف - اجرای سیاستهای پیشگیرانه مندرج در ماده ۵ همین کنوانسیون و در صورت اقتضا نظارت و

هماهنگی اجرای آن سیاستها.

ب - افزایش و نشر آگاهی درباره پیشگیری از فساد.

در ادامه این پیمان به شایستگی اصل استقلال و نفوذناپذیری مد نظر قرار داده شده و اذعان شده که وابستگی نهادهای پیشگیری از فساد به ویژه از نظر مادی این نهادها را از انجام وظایف اصلی خود باز می‌دارد و موجب می‌شود مفسدان و متخلفان از طریق پیشنهادات مالی و وسوسه ایشان در انجام وظایفشان خلل ایجاد کنند و حتی در مواردی با تحت تاثیر قراردادن کارکنانی که از حقوق و مزایای دریافتی خود ناراضی هستند مانع از اقدامات نهادهای مسئول در پیشگیری و مبارزه با فساد شوند لذا لازم است مراجع متولی پیشگیری از فساد دارای منابع مادی مستقل و مکفی باشند به علاوه با مدنظر قرار دادن مفاد پیشین در لزوم همکاری بین المللی، راهکار ارتباط نیز درج شده و هریک از اعضا موظفند «... نام و نشانی مرجع یا مراجعی را که ممکن است در توسعه و اجراء اقدامات ویژه جهت جلوگیری از فساد، سایر کشورهای عضو را یاری دهند به دبیرکل سازمان ملل متحد معرفی نمایند.»

۳ - جلوگیری از فساد در بخش دولتی:

ماده ۷ کنوانسیون پیشگیری از فساد همانند بسیاری از توافقات ضد فساد دولتها را با توجه به اقتدار و حاکمیت داخلی در سرزمین خود مسئول شناخته و از دولت‌های خواهد تا یک سلسله تدابیری اتخاذ کنند از جمله در نظر گرفتن معیارهای والای اخلاقی برای کارمندان، ایجاد نظام‌های مدیریتی و مالی شفاف، اجتناب از درگیری بر سر منافع، علنی کردن دارایی‌های شخصی مقامات عالی رتبه، حمایت از اخبار مستند، ایجاد نهادهایی که پاسخگوی اقدامات دولت و تأمین دسترسی به اطلاعات دولتی باشند. در این راستا عدالت استخدامی و ارتقای شغلی بر مبنای شاخص‌های واقعی جهت تأمین شایسته سالاری و جذب استعدادهای کارآمد اهمیت دارد.^۷ برای توسعه پایدار و پیشگیری از فساد، مناسب است تا کشورهای عضو پرداخت حقوق و مزایای برابر و پاداش‌های بجا را در سطوح اداری ارتقا دهند.^۸ برنامه‌های آموزشی و پرورشی را اولویت دهند تا الزامات اجرای آبرومند وظایف عمومی از سوی کارکنان میسر شده و از طریق آموزشهای تخصصی آگاهی‌های کارکنان نسبت به خطرات فساد ذاتی در انجام وظایفشان خاطر نشان شود.^۹

همچنین هر کشور برای تحقق شایسته سالاری در خدمات دولتی مناسب است تا اقدامات قانونی و اداری مناسب را مد نظر قرار دهد تا انتخاب‌های صحیح جهت مشاغل دولتی انجام شود و از بروز و ظهور افراد ناسالم در مناصب حساس و مستعد اعمال فساد آلود جلوگیری به عمل آید؛ و از همه مهمتر اعضای معاهده تلاش می‌کنند تا نظام‌هایی که شفافیت را ارتقا می‌دهد و از تنازع منافع جلوگیری می‌نماید، اتخاذ، حفظ و تحکیم بخشند.^{۱۰}

۴- پیشگیری از فساد با تعیین ضوابط رفتار مقامات دولتی:

مقررات رفتاری که یک مولفه مهم در متون پیشگیری از فساد است که در ماده ۸ از فصل پنجم درج شده و کشورهای عضو را به ارتقای یکپارچگی، صداقت و مسئولیت در بین مقامات دولتی دعوت می‌کند به گونه‌ای که

^۷. قسمت الف و ب از بند ۱ ماده ۷ کنوانسیون مبارزه علیه فساد ۲۰۰۳

^۸. قست پ از بند ۱ ماده ۷ کنوانسیون مبارزه علیه فساد ۲۰۰۳

^۹. قسمت ت از بند ۱ ماده ۷ کنوانسیون مبارزه علیه فساد ۲۰۰۳

^{۱۰}. بند های ۳ و ۲ از ماده ۷ کنوانسیون مبارزه علیه فساد ۲۰۰۳

در چهارچوب نظام حقوقی و سازمانی خود مقررات یا استانداردهای رفتاری را جهت اجراء صحیح، آبرومندانانه و مناسب عملکردهای دولتی به کار برند و برقراری اقدامات و نظامهایی را جهت تسهیل گزارش‌دهی فساد به مراجع مربوط توسط مقامات دولتی درموقعی که به‌چنین اعمالی در اجرا وظایف خود برخورد می‌نمایند، مورد بررسی قرار دهند. به علاوه بند پنجم راهکار دیگری اشعار داشته که به شدت با سلامت نفس کارکنان نیز گره خورده است. این بند می‌گوید: «(هر کشور عضو... تلاش خواهد نمود تا اقدامات و نظامهای مورد نیاز مقامات دولتی را ایجاد نماید تا در رابطه با فعالیتهای بیرونی خود، استخدام، سرمایه‌گذاری، ذخایر مالی و هدایای کلان یا منافی که ممکن است از آن، تضاد منافع در رابطه با وظایف آنها به‌عنوان مقامات دولتی بروز کند، اظهاریه‌هایی را برای مراجع مربوط تهیه نماید.)» و بالاخره اینکه در آخرین بند از ماده ۸ کنوانسیون نوشته شده: «(هر کشور عضو ... اتخاذ اقدامات انضباطی و غیره را نسبت به مقامات دولتی که ضوابط یا مقررات برقرار شده بر اساس این ماده را نقض می‌کنند مد نظر قرار خواهد داد.

۵- پیشگیری با مدیریت منابع مالی دولتی:

هدف اولیه ماده ۹ معاهده ناظر به تأمین کالاها و خدمات به‌طور کلی، افزایش صرفه جویی و کارایی، همین‌طور برقراری موازن مناسب برای حفظ شفافیت و مسئولیت‌پذیری و از این طریق جلوگیری از سوءاستفاده‌هاست. اصطلاح «تأمین کالاها و خدمات عمومی» در موضوع فساد و پیشگیری از آن جایگاه ویژه‌ای دارد زیرا در شکل فعلی دولتها و با توجه به اینکه سازمانهای دولتی مسئول تأمین کالاها و خدمات هستند یک گلوگاه برای برخی مقامات فساد ایجاد می‌شود تا از این محل به سوء استفاده بپردازند.

ملاحظات زیادی از جمله رعایت اصول شفافیت، علنی بودن و انصاف، مشوق کشورها برای اتخاذ قوانین (ونهم مقررات اداری صرف) در ارتباط با تدارک کالاها و خدمات عمومی بوده است.

از طرفی با رعایت ارزشهای پیش‌بینی شده مانند توزیع عمومی اطلاعات (منع انحصارگرایی)، برقراری شرایط مشارکت، اهداف و معیارهای از پیش تعیین شده، نظام موثر بررسی داخلی، گزارش‌ها و حسابرسی به موقع و نظایر این امور درگاههای فساد مسدود می‌شوند.^{۱۱}

هدف از قوانین شفاف برای تأمین

کالاها و خدمات عمومی افزایش رقابت، رفتار عادلانه با تهیه‌کنندگان و پیمانکاران، حفظ شفافیت و بیطرفی و از این طریق ارتقای کارایی و صرفه جویی اقتصادی و جلوگیری از سوءاستفاده‌ها به منظور افزایش کارایی و صرفه جویی از طریق بهره‌برداری عقلانی از سرمایه‌های عمومی و قیمتهای رقابتی و توسعه تجارت داخلی از طریق رعایت اصول انصاف، شفافیت و عدم تبعیض است.^{۱۲}

بیشتر نظامهای حقوقی، مناقصه رقابتی را بهترین روش دستیابی به اهداف کلی مقررات تأمین کالاها و خدمات عمومی میدانند. مناقصه رقابتی میتواند بین المللی یا محدود به شرکت‌کنندگان داخلی باشد. کشورهایی که فرایند برگزاری مناقصات و شرایط آن را به صورت دقیق و شفاف به اطلاع عموم می‌رسانند به طور چشمگیری در مهار

^{۱۱}. بندهای ۲ و ۱ ماده ۹ کنوانسیون.

^{۱۲}. اما، دلبیو پآتی و امانین راج سوپر چهارچوب‌های حقوقی مفاصله با فساد، احمد رنجبر، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. ص ۴۳

فساد موفق هستند زیرا با اطلاع رسانی آنها و آگاهی مردمی راه بر تبانی و سوء استفاده از مناقصات به نفع یک یا چند نفر مسدود می‌شود. از همه مهم تر ارایه صورت حسابهای مستند، اسناد هزینه ها و درآمدها، حسابرسی قانونی و نظارت و کنترل در این مقوله جایگاه قابل توجهی دارند.^{۱۳}

۶- گزارش دهی عمومی

تدوین کنندگان سند مریدا معتقدند شفافیت در بخش دولتی با توجه به تشکیلات، عملکرد و تصمیم گیری های اداری باید ارتقا یابد اما در کنار این اعتقاد در ماده ۱۰ با عنوان «گزارش دهی عمومی» باید به اعضای جامعه امکان دهند تا در صورت اقتضا اطلاعاتی^{۱۴} را در مورد عملکرد و تصمیم گیری مدیریت دولتی البته با رعایت داده های مربوط به زندگی خصوصی سایر شهروندان در اختیار داشته باشند.

بند ب از ماده ده اشعار می‌دارد: «... تسهیل تشریفات اداری به منظور تسهیل دسترسی عموم به نهادهای تصمیم گیر صلاحیتدار» نیز ابزار موثری بوده و با انتشار گزارش های دوره ای در خصوص خطرات فساد در مدیریت دولتی می‌توان اقدامات مقتضی را اتخاذ کرد.

۷- تدابیر مربوط به قوه قضاییه و واحدهای دادستانی

تحقیقات بی طرفانه و قدرت قضایی برای تحت پیگرد قانونی قرار دادن متخلفان، اصولی هستند که می‌توانند به افشای فساد پرداخته و موارد مربوط به آن راتحت تعقیب قرار دهند. به این ترتیب، دولت ها و ادار می‌شوند قوانین مؤثری علیه این قبیل جرم ها، کشف آنها و منع از آنها وضع کرده و مجازات هایجهت رشوه خواری و دیگر اعمال فساد آمیز تعیین کنند. در این راستا استقلال قوه قضاییه به عنوان قوه ای که نقش مهمی در کنترل فساد دارد باید تقویت شود و با برنامه ریزی، بازرسی های هدفمند، برقراری مزایایی مناسب با شئون قضات و ... از ایجاد هر گونه فرصت فساد در بین اعضای قوه قضاییه ممانعت به عمل آورد.^{۱۵}

۸- جلوگیری از فساد در بخش خصوصی:

بسیاری از توافقات بین المللی ضد فساد بر تعهد دولت ها برای ایجاد تمهیداتی در جهت رفتار بخش خصوصی هم تأکید کرده‌اند، مانند ضوابط کنترل حساب های شرکت برای جلوگیری از پنهان کردن مبالغی که به طور غیرقانونی وارد این حساب ها می‌شود. رشوه، کلاهبرداری شرکتی و موارد معافیت های مالیاتی رشوه خواری نیز از مصادیق مورد تأکید می‌باشند.^{۱۶}

اگر چه فساد در بخش خصوصی، همواره بخشی از تجارت به شمار آورده شده است؛ اما بخش خصوصی بسیار زودتر از بخش دولتی موفق به درک خطرهای فساد شده است؛ زیرا فساد رقابت عادلانه و قواعد اقتصاد بازار آزاد

^{۱۳}. امام، دبلیو پآتی. پیشین ص ۴۶.

^{۱۴}. بند الف از ماده ۱۰ کنوانسیون مبارزه علیه فساد ۲۰۰۳

^{۱۵}. بند ۱ ماده ۱۱ کنوانسیون

^{۱۶}. ماده ۱۲ از کنوانسیون مبارزه علیه فساد ۲۰۰۳

را از بین می‌برد، تاثیری منفی بر کیفیت محصولات و خدمات دارد، احتمال سرمایه‌گذاری اقتصادی را ضعیف می‌کند و اصول اخلاقی تجارت را متزلزل می‌سازد.^{۱۷}

غارت‌داری و شست و شوی درآمدهای حاصل از فساد، چالشی عمده در برابر جامعه بین‌المللی به شمار می‌رود و از قدرت بالقوه نابودسازی کل اقتصادهای ملی برخوردار است و توسعه را تضعیف می‌کند. مفسدان تیشه به ریشه کمک‌های خارجی و تجارت آزاد می‌زنند، ذخایر ارزی را بر باد می‌دهند، مبنای مقدار مالیات را کم می‌کنند، به رقابت زیان می‌زنند و سطوح فقر را افزایش می‌دهند.^{۱۸}

ماده ۱۲ از فصل ۵ کنوانسیون پیشنهادهایی به شرح زیر برای پیشگیری از فساد در بخش خصوصی دارد و دولت‌های عضو را دعوت می‌کند تا:

- _ استانداردهای حسابرسی و ممیزی را در بخش خصوصی ارتقا دهند.
- _ همکاری بین نهادهای مجری قانون و واحدهای خصوصی را ارتقا دهند.
- _ توسعه استانداردها و تشریفات طراحی شده جهت یک پارچگی واحدهای خصوصی برای اجرای درست و آبرومندانه و مناسب فعالیتهای شغلی را ترغیب کنند.
- _ هویت اشخاص حقیقی و حقوقی دخیل در بخش خصوصی را شفاف نمایند.
- _ در صورت اقتضا مجازاتهای موثر و بازدارنده مدنی، اداری یا کیفری مناسب را برای شرکتهای خصوصی قانون شکن لحاظ نمایند.

۹- مشارکت جامعه :

یکی دیگر از اصول کلی حاکم بر کنوانسیون، مشارکت موثر، کامل و تلفیق همه جانبه کشورهاست؛ که در بند ۲ و ماده ۱۳ کنوانسیون به آن اشاره شده است. این کنوانسیون بر مشارکت عمومی در مبارزه با فساد و شفافیت در دسترسی به منابع اطلاعاتی تاکید می‌نماید. در کنوانسیون مذکور مقرر گردیده هر ساله از طریق برگزاری اجلاسها و کارگاهها، زمینه بحث و تبادل نظر در مورد مسایل مربوط به فساد، ارتقا و توانمندسازی پیشگیری از فساد در دستگاههای ضدفساد سراسر دنیا را فراهم سازند.

مشارکت بیان‌کننده ماهیت و میزان درگیری کشورها در فعالیت‌های مختلف است. میزان مشارکت تا حد زیادی وابسته به قوانین داخلی هر کشور می‌باشد. مفاهیم مشارکت کامل، موثر و ادغام در جامعه به این معنی است که جامعه چه در محیط‌های عمومی و چه در بخش خصوصی به نحوی سازمان یافته باشد که هر کس بتواند به طور کامل در آن اظهار نظر منطقی کند

^{۱۷}. حسین نواده توپچی، چالش‌های فراروی اجرای کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد، فصلنامه راهبرد، سال ۱۹، شماره ۱۳۸۶، ۵۷، صص ۲۴۳ - ۲۱۷.

۱۸. افوسو، دبلیو پآتی. پیشین ص ۱۰۵.

طبق ماده ۱۳ دولتها باید تدابیر لازم را برای توانمند سازی عمومی جهت مشارکت در تمام جنبه های زندگی اتخاذ کنند. این ماده مشارکت در حیات سیاسی و عمومی جامعه را مد نظر قرار داده و حضور مردمی را عامل پیشگیری از فساد می داند.

۱۰- اقداماتی جهت پیش گیری از پولشویی

آخرین ماده از فصل دوم سند مریدا پیش گیری از پولشویی را مد نظر قرار داده است و از آنجا که کسب درآمدهای نامشروع و وارد کردن آنها در چرخه اقتصاد کشورها یکی از معضلات قطعی اعمال فسادآلود است؛ پیشنهادات زیر را جهت پیش گیری از پولشویی مطرح می کند:

– تشکیل نظام جامع نظارتی و کنترل داخلی برای بانکها و سازمانهای مالی غیربانکی... به منظور جلوگیری و کشف تمام اشکال پولشویی... .

– همکاری و تبادل اطلاعات بین اعضا و ایجاد اطلاعاتی مالی جهت جمع آوری اطلاعات مربوط به پولشویی.

در این ماده همچنین به الکترونیکی شدن پرداخت و جوه توجه شده و امروزه تقریباً یکی از راههای موثر در برابر فساد به ویژه فساد مالی توسعه دولتهای الکترونیکی می باشد.

مطالعه اصول قانون اساسی ایران در پیشگیری از فساد

کشور ایران در سال ۱۳۵۷ با اتکا به شعارهای انقلابی و ادعای برخورداری از یک پشتوانه قوی مکتبی و ایدئولوژیکی رژیم سیاسی جدیدی را بنیان نهاد؛ حکومت جدید نه تنها در متن قانون اساسی خود در هیچ اصلی به صراحت از فساد و پیشگیری از آن صحبت نکرده بلکه در گفتار با اذعان به پاکدستی مسئولان نظام در همه رده ها از این موضوع اعلام براءت داشت؛ اما بالاخره در سالهای بعدی به ویژه سالهای بعد از خاتمه جنگ تحمیلی، رسوایی های ناشی از فساد طوری علنی و در سالهای اخیر چنان فزاینده شدند که در حال حاضر مسئولان عالی رتبه به پدیده شوم فساد در کشور ایران اعتراف دارند. بنابراین یک فصل ضروری در پژوهش برای فساد، یافتن تضمینات قانونی موثر جهت مهار فساد می باشد. به طوری که اگر مذاقه کافی صورت گیرد یک مجموعه اسنادی متنوع از قانون اساسی، فرامین رهبر انقلاب، سخنان سران سه قوه و غیره در این باره می توان جمع آوری نمود؛ اما توجه به متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با توجه به اهمیت آن از نظر سلسله مراتب حقوقی ضروری تر است تا هیچ کس با ادعای اینکه اصلی از اصول این قانون به فساد نپرداخته؛ اعمال خود را مجاز تلقی نکند. خوشبختانه مذاقه و مطالعه در عالی ترین سند قانونی کشور ما مبین این است که از لایه لای اصول گوناگون مطالبی را متضمن نهی از فساد بیانداشته اند و همین مطالب رهنمودی، کافی است تا کلیه قوانین برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و غیره متضمن روشهای بازدارنده از فساد باشند؛ چرا که قانون اساسی مبشر آزادی و حضور واقعی و مبتکرانه مردم در سیاست است تا با قصد محو طاغوت و مهار سرکشی های زمامداری، زمام امور را در دست گیرند و حاکم بر مقدرات خویش شوند. بنابراین چنین مردمی فساد را در هیچ نوع و گونه مجاز ندانسته و نمایندگان ایشان نیز بر این منوال مفاد قانون اساسی را پی ریزی نموده اند.

از این قسمت به بعد، اصول قانونی موجود و پراکنده در فصول قانون اساسی پیرامون این موضوع بررسی می‌شود؛ زیرا مطالعه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان منشور حقوق ملت حاکی از این است که در مقدمه و سایر اصول قانون اساسی ایران به اصل پیشگیری از فساد توجه شده و لذا بر مسئولان در قوای سه گانه تکلیف قانونی وجود دارد تا این مهم را در راس سیاست گذاری های خود بنشانند و با توجه به الحاق ایران به کنوانسیون مبارزه علیه فساد تلاش مجدانه‌ای را جهت انجان تعهدات بین المللی خویش نیز اعمال نمایند.

دیباچه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مشحون از تبیین آرمان های مردم انقلابی است و در همان سطور اولیه با معرفی اسلام به عنوان اصل و ضابطه همه نهادها و «انعکاس قلبی امت اسلامی» خط سیر خود را مشخص نموده است. حکومت و قانونی که مبتنی بر اسلام است از همه مظاهر فسق و فساد باید مبرا باشد و بدون تردید چنین مقدمه ای با مقدمه کنوانسیون جهانی علیه فساد نه تنها مغایرت ندارد بلکه عین مشابهت است.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که در عین حال اندیشه های دموکراتیک غربی نیز در آن راه یافته و نظم خاصی را بوجود آورده است.^{۱۹}

اعتقادی بودن نظام، بر پایه اصول دین و مذهب و همچنین کرامت و ارزش والای انسانی مبنای اعمال و حرکات سیاسی جامعه است.^{۲۰} بدیهی است با این وصف در دین مبین اسلام هیچ گونه جایگاهی برای امور مفسده دار و نامشروع شناخته نشده و همین امر سبب می‌گردد قوانین منطبق با موازین مذکور، سلامت اقتصادی و مالی جامعه را تضمین و از بروز فساد جلوگیری نمایند.^{۲۱}

اصل دوم قانون اساسی در بند ۶ انسان را آزاد توأم با مسئولیت در برابر خدا معرفی می‌کند. در منظر قانون اساسی ایران چنین انسانی مجاز به سوء استفاده از موقعیت و امکانات تحت اختیار خود نمی‌تواند باشد و صد البته با اعتقاد به اینکه اگر هم در این دنیا کسی پی به اعمال فسادآلود او نبرد حتما در محکمه الهی باید پاسخگو باشد؛ لذا از مواضع فساد دوری می‌کند.

در اصل چهارم قانون اساسی مقرر گردیده: «تمام قوانین و مقررات اعم از مدنی، جزایی، مالی و ... باید بر اساس موازین اسلامی باشند». این کلیت و عام الشمول بودن باز هم نشانه محکمی است دال بر اینکه در هیچ بعدی اصلی جز راستی و درستی مورد تایید نیست و در همه ابعاد قانونگذاری اسلامی بودن به معنای فسادآلود نبودن و برقراری نظام حکومتی سالم است.

قانون اساسی با قایل شدن منزلت و حقوق برابر برای تمام افراد ملت (اصول ۱۹ و ۲۰) اشاره به تساوی عموم در برابر قانون دارد.^{۲۲} همچنین منع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه های مادی و معنوی موضوع بند ۹ اصل سوم قانون اساسی از وظایف جمهوری اسلامی ایران شناخته شده است. اما این اصول اساسی وقتی قابلیت اجرایی پیدا خواهند کرد که تبعیضات ناروا در تمامی امور و شئون انسانی، سیاسی، اقتصادی،

۱۹. هاشمی، سید محمد، پیشین ص ۶۹

۲۰. سید محمد، هاشمی، پیشین ص ۶۹

۲۱. غلام رضا، ذاکر صالحی، راهبردهای مبارزه با فساد اداری، انتشارات جنگل، ۱۳۹۱، ص ۱۵۶.

۲۲. بند ۱۴ از اصل سوم قانون اساسی.

اجتماعی و فرهنگی از میان برداشته شود. از این دیدگاه اصل مساوات در برابر قانون یک اصل اساسی است لذا نه قانونگذار حق دارد گروهی از افراد جامعه را تحت تاثیر جو سیاسی و یا به هر بهانه ای از مواهب اجتماعی محروم سازد و نه دولت حق دارد در برنامه ریزی ها و سیاستگذاریهای خود شرایطی ایجاد کند که منجر به برتری فرد یا افرادی شده و برای آنها موقعیت استفاده از رانت ایجاد گردد و به این ترتیب تبعیض را که از مظاهر فساد است؛ نسبت به افراد روا دارد. از این رو در امر مبارزه با فساد هم نباید هیچ تبعیضی دیده شود. هیچکس، هیچ نهاد و دستگاهی نباید استثنا شود. هیچ شخص یا گروهی نمیتواند با عذر انتساب به خانواده خاصی، خود را از حساب کشی معاف بشمارد. با فساد در هر جا و هر مسند باید برخورد یکسان صورت گیرد. این تعبیر در ذیل اصل ۱۰۷ قانون اساسی تجلی بهتری پیدا می کند؛ آنجا که مقنن می فرماید: «... رهبر در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است.» وقتی مقدس ترین میثاق حقوقی ملت و عالی ترین متن قانونی، مقام رهبری را با سایرین مساوی معرفی می کند دیگر چه جای تبعیض برای سایر مسئولان و افراد جامعه؟ پس هم فرصت های قانونی باید برای همگان یکسان باشد و هم کسانی را که از مقام و موقعیت و فرصتهای خدمتگزاری به نفع شخصی بهره برداری سوء می کنند باید به نحو یکسان تحت پیگرد قرار داد.

از اصل ۱۰۷ می توان استنتاج کرد؛ قانون اساسی ایران در این بخش با ضوابط مربوط به رفتار مقامات دولتی^{۲۳} که در متن کنوانسیون مورد تاکید است قرابت پیدا می کند زیرا در بند ۴ از ماده ۸ کنوانسیون اذعان داشته شده: «هر کشور عضو... اتخاذ اقدامات انضباطی و غیره را نسبت به مقامات دولتی که ضوابط یا مقررات برقرار شده بر اساس این ماده را نقض می کنند، مدنظر قرار خواهد داد.»

از طرف دیگر همانگونه که کنوانسیون جهانی علیه فساد در ماده ۶ به نهادهای مسئول پیشگیری از فساد پرداخته است؛ نهادهای پیشگیرانه و نظارتی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز وارد شده اند.

پارلمان مهمترین نهاد در حکومتهای مردمی و مبین مردم سالاری و قانونگذاری مشارکتی است. هدف از کنترل پارلمانی این است تا نهادی که خانه ملت و سمبل حاکمیت مردم تلقی می شود و به نمایندگی از مردم قواعد الزام آور وضع می کند احراز نماید که آیا این قواعد به نحوی که تدوین شده اند اجرا هم می شوند یا خیر؟ زیرا مجلس مظهر اراده عموم و مبین خواسته های آنان است و باید به نمایندگی از سوی مردم بتواند از طریق ابزارهای نظارتی مراقبت کافی نسبت به تامین حقوق و آزادی های عمومی داشته باشد.^{۲۴}

در این مسیر ابزارهای کنترلی مجلس در برابر سازمان های اداری کشور آن هم با هدف پیشگیری از فساد به شرح زیر است :

مجلس با داشتن اختیارات وسیع در بررسی صلاحیت های اخلاقی، شخصی، عملی و علمی وزرای پیشنهادی و رای اعتماد به وزیران در بدو تاسیس دولت و آغاز به کار هیات وزیران در انتصاب مسئولان عالی وزارتخانه ها نقش مهمی دارد.^{۲۵} تا از مبدا جلوی ورود عناصر بدسابقه و احتمالاً مظنون به اعمال فساد آلود را به صحنه اجرایی کشور سد کند.

^{۲۳}. ماده ۸ کنوانسیون مبارزه با فساد ۲۰۰۳

^{۲۴}. سید محمد، هاشمی، پیشین ص ۸۶

^{۲۵}. همان ص ۱۵۸

مجلس خانه مردم و محل وصول اخبار و اطلاعات متفاوت است از این رو پس از کسب اطلاعات با تمسک به نظارت اطلاعاتی می‌تواند زمینه را برای اعمال هرگونه نظارت سازنده فراهم نماید. وجود کمیسیون اصل نود مبتنی بر اصل ۹۰ قانون اساسی محلی برای طرح شکایت افراد از دستگاههای اداری است و موجب می‌شود نمایندگان با حساسیت از حق نظارتی خود استفاده کرده و با تذکر به دستگاهها و پیگیری امور، نسبت به رفع اشکالات موجود در سازمانها و تذکر نسبت به اعمال فساد آلود در بعد اجرایی، اثر مفید و سازنده ای داشته باشد.^{۲۶}

نظارت‌های استصوابی مجلس بر قوه مجریه از عناوین مهم است گرچه این نظارت، نظارت بر مقامات عالی اداری است و کمتر معنای نظارت بر دستگاههای اداری را می‌دهد اما نظارت استصوابی دقیقاً برای انسداد ابواب فساد می‌باشد و لاغیر. نمایندگان بی کفایتی که در دوران سلسله های پادشاهی گذشته یا از روی نادانی و یا از روی طمعکاری با سوء استفاده از موقعیت خود به جای حفظ منافع ملی با گرفتن هدایا و یا امتیازاتی به نفع خود و خانواده شان پای توافق هایی را امضا کردند که فقط موجب تضرر ایران و ایرانی بوده است.^{۲۷}

همچنین ابزار تذکر، سوال و استیضاح بدون شک از باب نظارت بر عملکرد قوه مجریه است تا هرگاه سوء استفاده از قدرت و کسب امتیازات غیرقانونی گزارش شد نمایندگان قدرت برخورد سیاسی داشته باشند.

اما یکی از مهمترین نهادهای متولی پیشگیری از فساد به تصریح اصل ۱۷۴ قانون اساسی سازمان بازرسی کل کشور می‌باشد. اصل ۱۷۴ اشعار می‌دارد: «بر اساس حق نظارت قوه قضاییه نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاههای اداری، سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» زیر نظر رییس قوه قضاییه تشکیل می‌گردد...»

بنابراین نهادهای متولی برای پیشگیری یا مبارزه با فساد در کشور ایران وجود دارند لکن بحث ناکارآمدی نظارتها بحث مستقل دیگری است که ریشه یابی آن کمک می‌کند تا معلوم شود چرا علی رغم همه برنامه های ضد فساد باز هم این بیماری در ابعاد مختلف گریبانگیر کشورهاست.

کنوانسیون جهانی علیه فساد در ماده ۷ خود به کارگیری نیروهای لایق در بخش های دولتی را به همراه برخی از اصول دیگر گام موثری در پیشگیری از فساد می‌داند. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز بند اول از اصل سوم آنجا که می‌گوید: «... مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی» بدون تردید مبارزه با فساد استخدامی را هم در بر می‌گیرد. در بند دهم از همین اصل اشعار می‌دارد: «... ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیرضرور...» نظام اداری یک کالبد است و روح آن نیروی انسانی شاغل در آن می‌باشد. صحت نظام اداری وقتی حاصل می‌شود که نیروهای انسانی با سلامت گزینش و به کار گمارده شوند و در هنگام گزینش کارایی، شایستگی و استعداد آنان لحاظ شود. برای نیروهای انسانی آموزش های عمومی و تخصصی در نظر گرفته شود. و از همه مهم تر اینکه نیروهای به کار گمارده شده مورد نظارت و ارزش یابی قرار گرفته و هرگونه ارتقا و تشویق یا تنبیه آنان مطابق با صحت و واقع انجام شود.

^{۲۶} همان ص ۱۶۳

^{۲۷} طبق قانون اساسی ایران کلیه معاهدات و قراردادهای بین المللی، تغییر در خطوط مرزی، برقراری حالت فوق العاده، صلح دعوی مالی دولت، قرض و استقراض، استخدام کارشناسان خارجی، فروش بناها و اموال دولتی و امتیازتشکیل شرکتها و موسسات به خارجیان، باید از نظارت و تصویب مجلس گذرانده شود.

قانون اساسی ایران به مسایل مالی و مفسده‌هایی که از این محل ناشی می‌شود توجه داشته است. دخل و خرج سالانه دولت در سند بودجه پیش بینی می‌شود اما تصویب بودجه سالانه کل کشور در صلاحیت مجلس شورا است لذا مجلس در مقام حافظ منافع و مصالح عمومی مواد بودجه را جرح و تعدیل می‌کند و در تمام طول سال از طریق دیوان محاسبات بر اجرای بودجه نظارت دارد تا اطمینان خاطر نسبت به اجرای دقیق هزینه‌ها در محل خاص و پیش بینی شده آنها داشته باشد.

قانون اساسی ایران با تاکید بر حاکمیت ملت در اصل ۵۶ ضمن اذعان حاکمیت مطلق خداوند مقرر می‌دارد: «هم او (خداوند) انسان را حاکم بر سرنوشت اجتماعی خویش ساخته است. هیچ کس نمی‌تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروه خاص قرار دهد.» در این ارتباط در بند ۸ اصل سوم دولت جمهوری اسلامی در مفهوم وسیع آن موظف شده است همه امکانات خود را برای مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به کار برد که نشان از اهمیت قایل شدن به آگاهی عمومی، و اتکا به اراده مردمی دارد. در بند ۷ همان اصل، تامین آزادی‌های سیاسی - اجتماعی برای همه در حدود قانون از جمله وظایف دیگر دولت است.

مشارکت به معنی به کار گرفتن منابع شخصی به منظور سهیم شدن در یک اقدام جمعی است. مشارکت، عملی جمعی، آگاهانه و داوطلبانه است که دربردارنده دخالت شهروندان در امور عمومی و در سطوح مختلف تصمیم‌گیری‌های اداری و سیاسی است. مشارکت از انداختن رای به صندوق جهت انتخاب مقامات مختلف تا اظهار نظر در باب نیازهای اجتماعی و همچنین دخالت مردم در کارکرد سازمانهایی است که متولی خدمت‌رسانی در جامعه هستند.

سوگند یا مراسم تحلیف که در قانون اساسی برای آغاز تصدی پست ریاست جمهوری، در پیشگاه نمایندگان مجلس ضروری دانسته شده و همچنین سوگند نمایندگان مجلس در آغاز فعالیتشان که به ترتیب در اصول یکصد و بیست و یکم و شصت و هفتم قانون اساسی درج شده یک تعهد معنوی به شمار می‌آید. سوگند با نام پروردگار یکتا و به کتاب مقدس قرآن یاد می‌شود و بدیهی است که هر چه پایبندی مقامات به سوگندشان زیادتر باشد مبارزه با مظاهر فساد بهتر امکان پذیر است. بنابراین در این زمینه نکته قابل توجهی وجود دارد و آن هم اینکه میزان توسعه یک کشور تنه‌امحصول سیاستهای اقتصادی مناسب نیست، بلکه حاصل پایبندی و تعهد رهبران سیاسی، مقامات کشوری و شهروندان به قوانین، قواعد و مقررات و همینطور وفاداری عملی به اصول رفتار سیاسی و التزامات فردی - ملی نیز هست. بدون تردید شهروندان در کشورهایی، بیشتر قانون‌نگرا هستند که مقامات عمومی نه تنها صاحب صلاحیت اند، بلکه بیطرف و غیرسودجو بوده و شفافیت، تعهد و مسئولیت پذیری بر اعمال ایشان حاکم است؛ مقاماتی که نسبت به مبانی قانونی و شعارهای قانونمدار خود متعهد هستند اما درجایی که مقامات فاسدند و به راحتی تعهدات ملی و ارزشهای قانونی را نقض می‌کنند. قانونگرایی در نظر شهروندان گزینه مناسبی نخواهد بود؛ چراکه مطمئن هستند با ارتش او اعمال خلاف قانون منافع بیشتری عایدشان میشود.^{۲۸} از این رو بدون تردید تمهیداتی مانند سوگند در برابر قرآن مجید اگر چه ضمانت اجرای اداری و قانونی برای آن مقدر نشده اما در کنار سایر ضمانت‌اجراهای مادی یک نوع تقید معنوی برای مقامات در دوری از مظاهر فساد و حتی پیشگیری و مبارزه با آنهاست.

در بندهای ۱ و ۲ و ۳ و ۵ و ۶ و ۸ اصل چهارم و سوم قانون اساسی از تامین نیازهای اساسی، ایجاد شرایط و امکانات کار برای همه و تنظیم برنامه اقتصادی کشور و منع انحصار و ربا و دیگر معاملات حرام و منع اسراف و تبذیر و ... مطرح گردیده که هر یک از موارد فوق می‌تواند راه را بر وقوع مفاسد مالی ببندد. در جامعه ای که نیازهای اساسی مردم نظیر مسکن، خوراک و پوشاک تامین شود، امکان بروز فسادهایی نظیر اختلاس و رشوه و ... از بین می‌رود. در جامعه ای که دارای برنامه منظم اقتصادی باشد اشخاص ضمن برآورده نمودن نیازهای مادی، اقدام به خودسازی معنوی نموده و خود را از ورطه فساد دور می‌دارند. همچنین در جامعه ای که اضرار به غیر و احتکار و ربا حرام شده باشد، بسیاری از مفاسد مالی محلی برای وقوع نمی‌یابند.^{۲۹}

در اصل چهارم و چهارم قانون اساسی مقرر گردیده مالکیت در سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی به شرطی معتبر و مورد حمایت است که از محدوده قوانین اسلام تجاوز ننموده باشد. (ذاکر صالحی ۱۳۹۱، ۱۵۶)

در اصل چهارم و هفتم قانون اساسی نیز صرفاً مالکیت حاصل از طرق مشروع محترم و مورد قبول شناخته شده است.

در اصل یکصد و پنجاه و سوم نیز انعقاد هرگونه قراردادی که منجر به سلطه بیگانگان بر منابع طبیعی و اقتصادی و ... کشور شود ممنوع گردیده است.

در بند ۵ اصل یکصد و پنجاه و ششم نیز پیشگیری از وقوع جرم به عنوان یکی از وظایف قوه قضاییه ذکر گردیده است. بنابراین قوه قضاییه مکلف است در مواردی که تشخیص دهد امکان وقوع جرائم و مفاسدی در آینده می‌رود باید از طریق راه های قانونی از وقوع آن جلوگیری نماید.

طبق اصل یکصد و چهارم و دو داری رهبر، رئیس جمهور معاونان رئیس جمهور وزیران و همسر و فرزندان قبل و بعد از خدمت توسط رییس قوه قضاییه رسیدگی می‌گردد که بر خلاف حق افزایش نیافته باشد. این اصل بیانگر تاکید قانون اساسی بر پیشگیری از وقوع جرم و فساد در سطوح عالی می‌باشد.

رسالت سنگین قوه قضاییه در امر تامین عدالت و محو اشکال فساد به همین میزان محدود نمی‌شود بلکه انتظارات قانون اساسی نسبت به امر قضا فراتر رفته و برخوردی آرمانی دارد و تحقق عدالت را از وظایف جدی قوه قضاییه قلمداد می‌کند. این امر به شرطی است که قوانین قضایی اسلامی تدوین و به دست قضات عادل و شایسته مشروط به شرایط فقه اسلامی... به اجرا درآید.^{۳۰} از این رو در کنوانسیون جهانی نیز با نظر گرفتن استقلال قضایی و نقش مهم آن در مبارزه با فساد پیش بینی شده؛ اقداماتی اتخاذ شود تا یکپارچگی تقویت شده و از فرصت های فساد در بین اعضای قوه قضاییه ممانعت به عمل آید.^{۳۱}

چنانچه گزینش و انتصاب قضات آگاه و در کنار ایشان مستخدمین اداری با استعداد و شایسته و متخصص از محورهای مهم قانون اساسی است در متن کنوانسیون نیز به ویژه در ماده ۷ و سایر بندهای ذیل این ماده هم به موضوع شایسته سالاری برای به کارگیری نیرو و تشکیل نظام اداری کارآمد اشاره شده است.

^{۲۹}. غلامرضا، ذاکر صالحی، پیشین، ص ۱۵۶.

^{۳۰}. سید محمد، هاشمی، پیشین. ۱۳۸۷، ص ۷۱.

^{۳۱}. بند ۱ ماده ۱۱ کنوانسیون.

از طرف دیگر نقش رسانه آزاد در امر پیشگیری یا مقابله با فساد در خور توجه است. زیرا آگاهی عمومی نسبت به فساد و خطرات متعدد آن بر زندگی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه و ایجاد درک عمومی برای مبارزه با فساد از کوچک ترین تا بزرگ ترین نوع آن وظیفه خطیری است که قبل از هر چیز بر عهده رسانه های جمعی است.

سایر منابع حقوق داخلی در پیشگیری از فساد

فرمان هشت ماده ای مقام معظم رهبری درخصوص تشکیل ستاد مبارزه با مفاسد و تهیه طرح مبارزه با فساد مورخ ۱۳۸۰/۲/۱۰ به لحاظ حقوقی در گروه منابع حقوقی قرار نمی گیرد اما به لحاظ اهمیت آن در تدوین اقدامات پیشگیرانه قابل اعتناست.

فرمان صادره از سوی مقام رهبری با نظر به اینکه افکار عمومی و شهروندان با عنایت به فراموشی برخی آرمان های انقلابی و مشاهده ظهور و گسترش فساد اداری از این وضعیت به انحای مختلف ابراز نارضایتی و نگرانی می نمودند؛ در جهت مبارزه با فساد و قطع ریشه فساد در نظام اداری و اقتصادی کشور صادر گردید. مهمترین نکات این فرمان عبارت است از :

اصول مهم این فرمان به شرح زیر است :

- ۱ - با آغاز مبارزه ی جدی با فساد اقتصادی و مالی، یقیناً زمره ها و به تدریج فریادهای مخالفت با آن بلند خواهد شد اما هر گونه تسامح در مبارزه با فساد، به نوعی همدستی با فاسدان و مفسدان است.
- ۲ - اعتماد عمومی به دستگاههای دولتی و قضایی در گرو آن است که این دستگاهها در برخورد با مجرم و متخلف قاطعیت و عدم تزلزل خود را نشان دهند.
- ۳ - مبارزه با فساد موجب امنیت فضای اقتصادی و اطمینان کسانی است که می خواهند فعالیت سالم اقتصادی داشته باشند. تولید کنندگان این کشور، خود نخستین قربانیان فساد مالی و اقتصاد ناسالم اند.
- ۴ - کار مبارزه با فساد را چه در دولت و چه در قوهی قضاییه به افراد مطمئن و برخوردار از سلامت و امانت بسپارید. دستی که میخواهد با ناپاکی دریفتد باید خود پاک باشد، و کسانی که میخواهند در راه اصلاح عمل کنند باید خود برخوردار از صلاح باشند.
- ۵ - بخشهای مختلف نظارتی در سه قوه از قبیل سازمان بازرسی کل کشور، دیوان محاسبات و وزارت اطلاعات باید با همکاری صمیمانه، نقاط دچار آسیب در گردش مالی و اقتصادی کشور را به درستی شناسایی کنند و محاکم قضایی و نیز مسئولان آسیب زدایی در هر مورد را یاری رسانند.
- ۶ - وزارت اطلاعات موظف است در چهارچوب وظائف قانونی خود، نقاط آسیب پذیر در فعالیتهای اقتصادی دولتی کلان مانند: معاملات و قراردادهای خارجی، و سرمایه گذاریهای بزرگ، طرح های ملی، و نیز مراکز مهم تصمیم گیری اقتصادی و پولی کشور را پوشش اطلاعاتی دهد و به دولت و دستگاه قضایی در تحقق سلامت اقتصادی یاری رساند و به طور منظم به رییس جمهور گزارش دهد.
- ۷ - در امر مبارزه با فساد نباید هیچ تبعیضی دیده شود. با فساد در هر جا و هر مسند باید برخورد یکسان صورت گیرد.

۸- به جای پرداختن به ریشه‌ها و ام‌الفسادها به سراغ ضعفا و خطاهای کوچک نروند و نقاط اصلی را رها نکنند. هرگونه اطلاع‌رسانی به افکار عمومی که البته در جای خود لازم است، باید به دور از اظهارات نسنجیده و تبلیغات گونه‌بده و حفظ آرامش و اطمینان افکار عمومی را در نظر داشته باشد.

نکته قابل‌تامل دیگر این است که همه نهادها را موظف به پیشگیری از فساد دانسته‌اند اما از جهت شفاف‌سازی در مطالبه و پیگیری نهادهایی را از هر سه قوه برای این مهم معرفی نموده‌اند. برخی از ملزومات در فرمان ۸ ماده‌ای مقام معظم رهبری به وضوح آمده است، ایشان در ماده پنجم برای سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات و وزارت اطلاعات، استراتژی همکاری پیشنهاد کرده است. سپس با فرمان مشترکی، ذهن‌ها را متوجه نقاط آسیب‌پذیر در گردش مالی و اقتصادی کشور کرده تا نقاط کور را به درستی شناسایی کنند و در اختیار محاکم قضایی قرار دهند. در این فرمان، تکلیف قوای سه‌گانه به نحوی شفاف بیان شده است به طوری که هم به فعالیت جمعی دعوت شده‌اند و هم مسئولیت و حوزه عمل هر یک به تفکیک بیان شده است. این فرمان چند لایه دارد که تشکیل ستاد و تهیه طرح مبارزه با فساد اقتصادی الگوی مبارزه علمی، مراقبت از سلامت نظام اسلامی از جهت اقتصادی، فعالیت سالم اقتصادی برای ایجاد اشتغال بر پایه صحت و سلامت ارتباطات حکومتی، پرهیز از امتیاز طلبی و انحصارطلبی و احیای سرمایه‌گذاری، اقدامات قوای سه‌گانه در نظارت سازمان یافته به منظور جلوگیری از بروز و رشد فساد مالی در دستگاه‌ها برخی از این لایه‌ها می‌باشد.

در جهت اجرای اصول پیش‌گفته قانون اساسی و منویات فرمان هشت‌گانه، مجلس شورای اسلامی مبادرت به تصویب قانون ارتقای سلامت اداری نموده است. این قانون در تاریخ ۱۳۹۰/۸/۷ در ۳۵ ماده، به طور آزمایشی و برای مدت سه سال جهت اجرا به قوه مجریه ابلاغ شد. به نظر می‌رسد تدوین‌کنندگان این قانون در هنگام تنظیم آن به متن معاهده مریدا نظر داشتند و بسیاری از مفاد آن از قبیل حمایت از شهود^{۳۲}، جرم‌انگاری برای موسسات خصوصی در صورت تحصیل مال نامشروع^{۳۳}، اطلاع‌رسانی^{۳۴} و غیره را در این قانون پیش‌بینی کرده‌اند قانون ارتقای سلامت در بعد پیشگیری نیز قابل‌اعتناست؛ و دولت را موظف نموده با همکاری سایر قوا به منظور فرهنگ‌سازی و ارتقاء سلامت نظام اداری براساس منابع اسلامی و متناسب با توسعه علوم و تجربیات روز دنیا ظرف شش ماه پس از تصویب این قانون «منشور اخلاق حرفه‌ای کارگزاران نظام» را تدوین نماید. همچنین کلیه دستگاه‌های مشمول این قانون مکلفند براساس وظایف و مأموریت‌های خود در چهارچوب «منشور اخلاق حرفه‌ای کارگزاران نظام» به تدوین «رفتار حرفه‌ای و اخلاقی مقامات قانون مدیریت خدمات کشوری و سایر مدیران و کارکنان» خود اقدام نمایند.

نتیجه‌گیری

درک تدریجی حوزه مشکلات مربوط به فساد و وخامت این مشکلات منجر به تکامل اقدامات بین‌المللی متعدد شد اما در مسیر این تکامل کنوانسیون مریدا یک جهش چشمگیر محسوب می‌شود زیرا از قالب ملاحظات کلی و صرف‌اعلام‌موضوع خارج شده و به سوی استفاده از اصول و ابزارهای عملی و سپس توسعه تعهدات

۱. نگاه کنید به ماده ۲۲ قانون ارتقای سلامت نظام اداری

۳۳. نگاه کنید به ماده ۲۲ قانون ارتقای سلامت نظام اداری

۳۴. نگاه کنید به ماده ۷ قانون ارتقای سلامت نظام اداری

حقوقی الزام آور و نهایتاً همکاری دولت ها در تحقیق و تعقیب قضایای فساد حرکت نموده است. این تکامل در اثر علاقه نمایندگان دولت ها در ارتباط با مبارزه با فساد است و به این نتیجه نایل شدند که سند مربوط به فساد باید از هر نظر جامع باشد به نحوی که از یک طرف بتواند پیامدهای بسیار متعدد فساد را تا حد امکان معرفی کند و از طرف دیگر تدابیر متعددی را برای پیشگیری و مبارزه با فساد شامل باشد. زیرا پیشگیری یکی از ارکان این کنوانسیون است و هدف از آن تامین چارچوبی نظارتی برای کاهش احتمالی روش های فساد است. این کنوانسیون خواهان تدوین سیاست های پیشگیرانه جامع برای تضمین حکومت مطلوب، پاسخگویی و شفافیت است. کنوانسیون معتقد است که برای نظارت و ایجاد هماهنگی در اجرای سیاست های ضد فساد، تدوین مقررات رفتاری برای مقامات عمومی، ترویج و حمایت از شفافیت و پاسخگویی و افزایش آگاهی از تاثیر منفی فساد، باید نهادهای مستقل ضد فساد ایجاد شوند. این کنوانسیون همچنین شامل مفادی درباره جرم به حساب آوردن فساد است که همگرایی در اولویت ها و اقدام ملی را تسهیل و در عین حال همکاری بین المللی را در این زمینه تقویت می کند.

با عنایت به جایگاه محوری جمهوری اسلامی ایران در میان کشورهای در حال توسعه و اهمیتی که جمهوری اسلامی ایران برای مبارزه با فساد قایل است و نیز با توجه به نقش هیأت نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در جریان مذاکرات مربوط به تدوین پیش نویس کنوانسیون مذکور و اینکه با توجه به الحاق ایران از جهت نزاکت بین المللی انتظار می رود به مفاد این سند جهانی در نظر و عمل پایبند باشیم. لذا با نظر به اینکه اصول قانون اساسی کشور ما نیز اشاراتی به موضوع مهار فساد و اهمیت برقراری حکومت سالم دارد؛ ضرورت دارد با توجه به اصول مزبور که در زمینه های مختلف قانونی هم انعکاس دارند برای عملی شدن این راهکارها، از طریق مطالعاتی از این دست، اصول قانونی را شناخته آنگاه قانون را بر تمامی شئون جامعه حاکم سازیم.

متأسفانه تاثیر عوامل گوناگون در شکل گیری فساد به آن ماهیت پیچیده ای داده که در نتیجه آن بسیاری از برنامه های طراحی شده برای مقابله با فساد اعم از پیشگیری یا مبارزه به شکست می انجامد. این وضعیت نشانگر آن است که برای حذف و کاهش فساد باید قدم های اول را محکم و اصولی برداشته و از طریق پژوهش و مطالعات تطبیقی به ویژه در زمینه قانون اساسی داخلی و مفاد کنوانسیون های بین المللی، برنامه ریزی عملیاتی و هماهنگی را برای تاثیر گذاری نتیجه بخش بر همه اشکال فساد طراحی، پیگیری و اجرا نماییم و ضمن اجرای آن از طریق کنترل و نظارت موثر، اصول برقراری یک حکومت خوب را پیگیری نماییم.

فهرست منابع

فهرست الفبائی منابع مرجع :

۱. فرمان ۸ ماده ای رهبر انقلاب در مبارزه با مفاصد اقتصادی
۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۳. قانون مبارزه با فساد اداری در ایران
۴. کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، ۲۰۰۳ (مریدا)

کتابها :

۱. امه، دبلیو پآتی و امانین راج سوپر، چهارچوب های حقوقی مقابله با فساد، احمد رنجبر، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. ۱۳۸۴
۲. حبیبی، نادر، فساداداری، عوامل موثر و روشهای مبارزه، تهران، انتشارات وثوقی. چاب اول ۱۳۷۵
۳. راغفر، حسین. دولت، فساد و فرصت های اجتماعی، تهران، انتشارات نقش و نگار چاب دوم. ۱۳۸۸
۴. ربیعی، علی، زنده باد فساد، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. ۱۳۸۳
۵. عباس زادگان، سید محمد، فساد اداری، تهران، دفتر پژوهشهای فرهنگی. ۱۳۸۵
۶. ذاکر صالحی، غلامرضا، راهبردهای مبارزه با فساد اداری، تهران، انتشارات جنگل. چاب اول. ۱۳۹۱
۷. هاشمی، سید محمد، ۱۳۸۳، بررسی مفاهیم عدالت و انصاف از دیدگاه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مجموعه حقوق بشر و مفاهیم مساوات، انصاف و عدالت، انتشارات دانشکده حقوق دانشگاه تهران.
۸. هاشمی، سید محمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، ج اول، انتشارات میزان. ۱۳۸۷
۹. هاشمی، سید محمد، حقوق بشر و آزادی های اساسی، انتشارات میزان. ۱۳۸۷

مقالات :

۱. ابراهیم آبادی، غلامرضا، تأملی چندجانبه بر مقوله فساد، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی. ۱۳۸۳
۲. آقایی، رضا، مقایسه تطبیقی کنوانسیونهای بین المللی، نشریه راهبر، دفتر مطالعات اجتماعی سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور ۲۰ - ش ۱۰، ۱۳۸۶
۳. سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، طرح مطالعاتی تدوین مبارزه با فساد و ارتقای سلامت در نظام اداری، معاونت امور مدیریت و منابع انسانی، دفتر. ارزیابی عملکرد مدیریت، ۱۳۸۰
۴. فضلی، عبدالرحمان، فساد اداری و تاثیر آن بر توسعه، مجله حقوقی بین المللی نشریه مرکز امور حقوقی بین المللی ریاست جمهوری سال ۲۸ شماره ۴۵. ۱۳۹۰
۵. قلی پور، رضا، ۱۳۸۴، تحلیل رابطه حکمرانی خوب و فساد اداری، مجله فرهنگ مدیریت، سال سوم، شماره ۱۰،
۶. نواده توپچی، حسین، ۱۳۸۶، چالش های فراروی اجرای کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد در کشور، فصلنامه راهبرد، سال نوزدهم، شماره ۵۷، ۱۳۸۶، صص ۲۴۳-۲۱۷.
۷. یورگ آلبرشت، هانس، ۱۳۹۱، نگاهی به پدیده فساد با رویکردی به اسناد بین المللی در زمینه پیشگیری و منع فساد، مترجم مجید قورچی بیگی. قابل دسترسی در سایت وزارت امور خارجه

منابع لاتین :

۱. Against Corruption and Administrative Illegality. ۱۹۹۹. Commission Macau
۲. Administrative Offences of Corruption. ۲۰۰۱. Code of the Republic of Kazakhstan

۳. Khan, Mohabbat, Political and Administrative Corruption; Concepts, Comparative Experiences and Bangladesh Case, University of Dhaka, ۲۰۰۰.

۴. Rose-Ackerman; Susan. ۱۹۹۹ Corruption and Government Causes; Consequences and Reform; Cambridge University Press.

۵. World Bank (۱۹۹۴). Helping Countries Combat Corruption, the Role of the World Bank, Washington DC.

۶. Global Integrity, Innovations for Transparency and Accountability, (۲۰۱۳) available at <https://www.globalintegrity.org/initiative/africa-integrity> (۲۰۱۳/۰۱/۲۵).

۷. J. O'Hern, Daniel (۲۰۰۵), Report of the Especial Ethnic Council to the Governor of the State of New Jersey, available at http://www.Nj.Gov/Ethics_Report.Pd (۲۰۰۸/۰۱/۲۵).